

“Anna Karenina” võimalikkusest balletiteatris

Rodion Štšedrin, “Anna Karenina”, ballett kahes vaatuses. Koreograaf-lavastaja Jurij Smoriginas (Leedu), dirigent Jüri Alperen. Lavakujundus Ivars Noviks (Läti). Kostüümid Jouzas Statkevicius (Leedu). Osatäitjad Kaie Kõrb (Anna), Edvardas Smalakys, Leedu (Vronski), Vies-turs Jansons (Karenin), Andrus Laur (Jaamaht). Esietendus 20. aprillil Estonias.

Lev Tolstoi “Anna Karenina” koreograafilise tõlgitsuse raskus näib ületamatuna, sest romaani haardeulatus ahvatleb mitmetele žanriliistele ja dramaturgilistele lahendustele. Kõrvuti fabuleeriva, “sündmusliku” küljega on romaan küllastatud ajastu hõngu ja pulsiga – ilma selleta kaob suur osa tõepärasusest, värvikusest, kordumatusest ja sügavusest.

Helilooja R. Štšedrin on suurt tähtsust omistanud muusikalise jutustuse katkematusel, püüelnud temaatilise materjali sümfoonilisuse, mitte numbrilise esituse poole. Ilmselt on nii mõeldav üles ehitada muusikalist arhitektoonikat sellisele teosele, nagu seda on “Anna Karenina”.

Kuulun nende hulka, kes on 1972. a. B. Lvov-Anohhini “Anna Karenina” librestost ja R. Štšedriini muusikast vaimustuses. Helilooja ja libretist veenavad, et Tolstoi realistlikku proosat saab väljendada balletiteatri tinglike vahenditega. Ballett “Anna Karenina” võib toimida kui emotsionaalne muusikalis-plastiline üldistus, kujunedes nii iseseisvaks kunstiteoseks omas žanris.

Muusika ja libreto vastuolu

Kahjuks sai just alglibrestost loobumisest Smoriginase lavastusele omamoodi Troia

osutus valeks tegevust raamiva sotsiaalse keskkonna kujutamisel.

Koreograafias on vähe režiid

Hulk tantsulisi numbreid on balletirühmal (kaks balli, ratsavõistlus, teater), omapärasel kooril, kes elab kaasa kangelaste meeleoludele ja saatusele. Koor esineb tervikuna ja on tahtlikult ilma jäetud individuaalsest iseloomustusest. Ilmselt sooviga mitte muuta teda põhiliiniga konkureerivaks, kirevaks tooniks. See Smoriginase võte jättis etenduse ilma tantsulis-vaatemängulistest momentidest, kuid pidi see-eest keskendama tähelepanu peategelase läbielamistele. Kahjuks ei jõudnud etendus täiel määral ka tantsulis-psühholoogilise draama tasapinnale. Hulk peategelaste iseendast huvitavaid duette ja mõningad eredad tantsulised Anna iseloomustused märgivad arenevat draamat ikkagi ainult punktiiriga. Nüansirikas, meele- ja mõttemuutustele tundlikult reageeriv arengujoon kipub pidevalt katkema. Ja siis täidab lavastaja tegevusaega tantsuga, loodud leidlikest koreograafilistest elementidest, julge ja vaba orienteerumisega kõikvõimalike kaas-aegsete tantsuliste kompositsioonide vallas. Sellega maksab Smoriginas kümniist omaenda kergekäelisele suhtumisele koreograafiateatri ja etenduse režiisisse.

Etendus on kostümeeritud rikkalikult ja maitsekalt. Kõik, mis puudutab dirigent Jüri Alpereni ja orkestrit, on laitmatu. Ka kogu etenduse esitustase on enam-vähem meisterlik. Kuid koreograafia on selles lavastuses jäetud ilma täpsest, nõtkest ja väljendusrikkast režiist. Seekordne “Anna Karenina” on liig rõhutatult lavastatud kui tantsukompositsioonide kogum. Kohati lihtsalt ootad karakteri eneseväljendamist tantsuliselt individualiseeritud liikumises – sest “Anna Karenina” muusika eeldab seda.

titeoseks omas žanris.

Muusika ja libreto vastuolu

Kahjuks sai just alglibretost loobumisest Smoriginase lavastusele omamoodi Trooja hobune. Balletmeistril ei õnnestunud vältida muudetud libreto ja muusika vastuolu. Helilooja on loonud "Anna Kareninale" võluvalt värvika, venelikult temperamentse, rütmika ja metoodilise muusika; sümfooniliselt arendatud, nüansirikaste duettide ja monoloogidega, täis teravat kontrastsust balleti üksikute osade vahel. Ball. Tuisk. Betsy salong. Karenini maja. Vronski unenägu. Anna ja Vronski. Ratsavõistlused. Anna unenägu. Itaalia. Anna kohtumine pojaga. Teatris. Anna surm. Smoriginase numbrilises süsteemis lavastatud ja "silmapilkudeks" nimetatud etenduses seda arengut ei ole, kõigis koreograafia osades tuksleb vaid küllaltki meisterlik ja hoogne sammude seadmise oskus.

Tolstoi romaani tegelaste kehastamine balletilaval on erakordselt raske näitlejaülesanne. Kuidas ühendada koreograafilise teatri vältimatut tinglikkust proosakirjanduse vapustava realismiga? Vladimir Nemirovitš-Dantšenko on tõdenud, et "Anna Karenina" võimas realism muutub "kuni sümbolini täpstatud realismiks", see aga on juba koreograafilise kunsti poeesialise kättesaadavainevald. See on lavalugu Annast – salapärasest, ilusast, armastavast, õnne otsivast ja õnne andvast – võimas kujundlike vastandamiste, traagiliste üldistuste harmoonilisus. Nagu balleti jaoks kirjutatud on Anna unenäod, mis läbivad kogu romaani. Või see bojaari habemega hirmuäratav talumees (jaamavaht) – nii Vronski kui Anna unenägudes, Karenini – Anna – Vronski stseenis ja hukkamiseelses lõpuepisoodis. Tolstoi: "...Annat jälitab painajalik uni, mida ta mitu korda oli näinud..." Siit kõlab traagilise elukäigu, saatuse, kättemaksu, julma karistuse teema. Arvatavasti peab see talumees oma silmatorkavas välises erandlikkuses kandma romaani saatuslikku, ähvardavat mõtet – minu päralt on kättemaks ja mina tasun! (Estonia laval verinoore Andrus Lauri vaieldamatu kordaminek.)

Viesturs Jansons ja Kaie Kõrb.

HARRI ROSPU

Anna avardub

Anna kammertooniks on loomuliku, oma tünnetes vaba inimese kokkupõrge silmakirjaliku ühiskonna moraaliga. Peterburi kõrgem kiht (Kitty ja Betsy ballidel, ratsavõistlusel, teatripildis) karistab Annat selle eest, et Anna ei saa ega taha silmakirjatseda ja valetada. Selle eest, et ta julges alluda oma tundele ja selliselt ühiskonnale väljakutse esitada. Saanud teada Anna truudusetusest, nõuab Karenin Annalt, et nende kooselu jätkuaks endiselt. Anna otsustab purustada valede võrgu, millesse teda mässida tahetakse. Tulgu siis, mis tuleb. See on Anna olemus ja tema tragöödia tuum.

Kaie Kõrbi Anna on lavastuse kõige täiuslikum kuju: Anna on ilus ja uhke naine, vaba ja õiglane natuur oma traagilises kokkupõrkes valeliku ja surnud moraali müüriaga, ühiskonna julma põlgusega. Anna on tõenäoliselt tipp ka Kõrbi enda loomingu- lises biograafias. Kuju tantsuline külg on lähedal täiuslikkusele, langedes kokku Kõrbi ootamatu, terava, ekspressiivse kunstnikuan- dega. Anna puhul saab rääkida tegelaskuju arengust, täpsemalt tema järkjärguliselt avar- dumisest etenduse käigus. Esimese välja- tuleku võlust jõutakse Anna jõuetu ängini inimlikult konkreetse ja ebainimlikult suure valu piirimail.

Laval rulluvad koreograafilised peatükid – Vronski (külalise Edvardas Smalakyse õnnest-unud roll) kirglikud tundeavaldused,

armunud jälitamine – "...see, mis ligemale aasta oli olnud Vronski ainukeseks sooviks... see, mis Annale oli tundunud võimatu, kohutava ja seda ahvatlevama õnneunel- mana..." Ja Karenini (Viesturs Jansonsi pärisroll!) otsus – "...meie elu peab minema nagu varengi". Vale ja kolmekesi elu õudus välise sündsuse säilitamisega, Anna mäss, avalik ühinemine Vronskiga. Ning lõpuks – ärapäolatus ja üksindus (teatripildi loožis Anna kui Kolgata mäel oma kannatusristiga), kui Annat "ei saa vastu võtta ükski korralik naine", kui seltskond, võttes vastu Vronski, lükkab külmalt tagasi Anna. Tolstoi annab oma romaanis peaaegu koreograafilise kujundi – "...Vronski märkas, et kuigi selts- kond oli temale isiklikult avatud, oli see Annale suletud. Nagu kassi ja hiire mängus – käed, mis olid tema ees üles tõstetud, lan- gesid Anna ees kohe alla."

Karenini jaoks ei seisne Anna kuritegu mitte niivõrd tünnetes Vronski vastu, kuivõrd selles ahastuses "...mida teie ei osanud ühe ratsaniku mahakukkumise puhul varjata." Seega Karenin toonitab "sisemiste" ja "väliste" suhete olemasolu – rõhutades nende erinevust. Kasvatusest ja seltskond- likust sündsusest tingitud sisemiste tormide iselaadne olemus nõuab koreograafiateatris erilisi väljendusvahendeid, täpset stiilitunnet. Liigne ekspressiivsus ja tantsulise liikumise rõhutatud virtuoosus kujunes taktituks Tols- toi romaani atmosfääri ja stilistika suhtes,

liig rõhutatult lavastatud kui tantsukomposit- sioonide kogum. Kohati lihtsalt ootad karak- teri eneseväljendamist tantsuliselt individu- aliseeritud liikumises – sest "Anna Karenina" muusika eeldab seda.

Kuigi "Anna Karenina" esietendus nais- mulle poolikuna, saab lavastus arvatavasti oluliseks teatrilise. Küsimus on ju rohkemas kui selles, kas meeldis või mitte. "Anna Kareninaga" püüdis teater anda õhtut täitva süzeelise balletilavastuse, lähtudes klas- sikalise tantsu tõdedest, keelest ja vormist.

AGO HERKÜL

Rahvusvaheline tantsupäev tulekul

29. aprillil tähistatakse rahvusvahelist tantsupäeva. Enne Saksamaa tantsutrupi Rubato õhtust külalisetendust Von Krahlis on huvilistel võimalik osa saada kodumaisest esietendusest. 29. aprillil kell 17 esietendub Šnelli tiigi ääres United Dancers of ZUGA improvisatsiooniline tantsuetendus "Lill".

Vabaõhuetendus "Lill" on jätkuks "Käija- tele", kuid nüüd väljendavad tantsijad keha- tunnetuse ja liikumise kaudu oma suhet lin- na ja selle loodusesse. Etendus kestab 20 minutit, on improvisatsiooniline ja vaata- jatele tasuta. "Lille" idee autorid on Annika Üprus ja Jarmo Karing, esitavad Annika Üprus, Maris Podekart, Triin Lilleorg, Kärt Tõnisson ja Jarmo Karing. Tiina Mölder ja Jarmo Karing asutasid ZUGA Ühendatud Tantsijad 1999. aasta alguses. Valminud on kaks lavastust teatrilaval ("Lina mäng" ja "X- generatsioon"), osaletud on teiste koreo- graafide töodes ("Suur sekund", lavastaja S. P. A). Põnevaimad on trupi lavastused, mida esitatakse kõikvõimalikes kohtades. 1999. a. augustis esietendus "Käijad" Tallinna Balti jaama vaksalihoones. Täna on läbi käidud mitmeid esinemispaiku: Tallinna Raekoja plats, Gdanski (Poola) sillad ja tram- mid, Jekaterinburgi Noorte Teater (Vene- maa), lasi linna tänavad (Rumeenia), Eesti Draamateater jne. Kindlasti võime varsti märgata käijaid ka Tartus, Malmös ja EXPO 2000-l Hannoveris.